

Iz beležnice Pavla Kuzme.

Spisal Oton Zupančič.

Zunaj v predmestju sem si bil najel stanovanje, sobico, v kateri smo imeli jedva vsi prostora: postelja, umivalnik, mala mizica, moj kovčeg — ameriški, z visoko vzbočenim hrbtom, obit z nagubano pločevino, podobno krokodilji koži — stol in jaz. Če me je posetil kak znanec, že smo imeli gnečo. Omare ni bilo, zato mi je spravila stara gospodinja salonsko suknjo in črne hlače v svoje sprave. Takoj prvi dan se je udomačil pri meni sultan, odnekod s Posavja pritekel pes; zvečer sem ga hotel spoditi spat v drvarnico, a pogledal me je tako proseče in zacvilil tako milo, da sem ga pustil v sobi. Bil je mirne in pohlevne nature, med delom me ni nikoli motil in igral se je z mano samo, kadar se je meni zahotelo.

No, takoj prve dni se je moja sobica razširila: imel sem na razpolago spalnico materino, veliko, s tremi okni, s kanapejem in vsemi drugimi udobnostmi, ki ni, da bi jih našteval — na eni strani moje kajbice; na drugi strani moje kajbice njeno kuhinjo, kjer pa je kuhala samo, kadar se je kaj sporekla s svojo hčerjo, ki je gospodinjala onostran veže s svojim možem, mladim vladnim uradnikom. Pred hišo je raslo par mladih kostanjev, izza vrtne ograje so se sklanjale velike solnčne rože, počasi se zibajoče, kakor da imajo na skrbi zelenjavo pod sabo in jo pazno ogledujejo. V kotu za hišo je bila gosto obrasla senčnica. Videl sem takoj, da me cenijo kot literata. Mati je dejala smeje se v nekem pogovoru: »Kaj misliš, gospod Kuzma govori z nami samo takole pro forma — zraven pa vedno študira svoje stvari. O, saj vemo, kako je!« Govorila je široko, tudi usta je imela taka, s hreščečim glasom, ki sem se ga pa sčasoma privadil.

Takoj v sosednji hiši je stanoval slikar Gričar. Na vrtu, ki se je tiščal našega dvorišča izpred hiše, je imel svoj ateljé, svoje tri-nožno stojalo namreč, paleta z barvami in kisti in star pled, katerega je obešal včasih kot ozadje za svoje modele. Vstajal je zgodaj, in kadar sem prišel zjutraj na dvorišče, že sem vedel, da ga najdem kadečega cigareto in mešajočega barve. Tiste dni je portretiral hčerko svoje gospodinje, nekoliko zabuhlega obraza navihanko, ki mu ni hotela nikoli stati pri miru, vedno se je smejala ali grizla kako bilko. Oče Seljan, hišni gospodar, je onegal po dvorišču in

se jezil bogve radi česa, stopil tudi na vrt, postal za Gričarjem ter kimal z glavo! »Saj pravim, kdor zna, pa zna: nos — kakor bi ga iz platna potegnili!« in zraven je pokazal z roko, kako se vleče nos iz platna . . .

Lepo smo se zvadili in prijetno je bilo v naši senčnici ali o deževnem vremenu v mojem »salonu«, sobi materini. Gričar je prihajal vsak dan na tarok, redno tudi batjuška Drožina, ki je kraljeval in delal pesmi v stari cukrarni, v svoji »veličastni Alhambri«. Včasih je pripeljal s seboj tudi Furijana, velikega in krepkega gorenjskega fanta, ki je bil tudi literat, a jako boječ in v družbi plah človek vkljub svoji telesni moči. Drožina mi je zatrjeval, da ima laket tako debel kakor on stegna; in mislim, da ni pretiraval. Metali smo karte, pili čaj in si pravili to in ono. Gričar s svojim eccehomskim obrazom je povedal marsikako »bridko resnico« z nosljajočim glasom, batjuška Drožina je bil poln gorenjskih in vipavskih dovtipov in kvant, mlada gospodinja, in kadar je bil njen mož poleg, tudi on, oba sta govorila brez torbe, in še jaz sem kako razdrl, če ni bilo drugače.

Ko je dovršil Gričar portret, energično študijo refleksa jutranjega solnca, sva hodila na Ljubljansko polje, k Savi med one vedno trepetajoče topole, rastoče na ostrem, svetlem produ, ali za Ljublanico proti Božjemu grobu, ali pod Tivoli k brezicam tenkolaskam. »Italija in vedno in vedno Italija in nje večno modro nebo! Kaj nam je treba tujine, ko imamo doma okoli sebe toliko silne lepote, toliko čudes solnca, zraka, polja in lesov! Kakor da naša narava ni vredna očesa!« In bilo me je na skrivnem sram, kadar je začel Gričar tako govoriti, kajti tudi moje želje so plavale tolikokrat drugam, v daljo, v tujino; pretesno in premračno se mi je zdelo doma. Gričar mi je odprl oči za trepetanje Ljubljanskega polja, za mogočno kipenje naših planin, za skrivnost naših gozdov, naših voda, našega neba s svojim solncem in svojimi oblaki.

Kako je hitel njegov kist, kadar so se vneli pod večer savski bregovi in so bili gozdi onkraj in voda in vsa pokrajina velikanski plamen. Odkod si prišlo, ti svetlo zmagoslavje, ali od neba, ali iz vode, ali te je izparila razpaljena zemlja? In čopič ga ni mogel ujeti, tega vzroka luči, in vrgel ga je proč, in oči so mu gorele kot dva oglja: »Čemu? Glejva rajši!«

In pod Tivoli one mlade brezice, sanjajoče vlažne sanje v poletno jutro. Štirinajst dni sva hodila tja, in sen je prihajal na platno, nežen, drhteč in plah sen.

In za par dni, ko sva šla na polje, sem ga vprašal, ali je breze že poslal trgovcu v izložbo.

»Breze — tu jih imam.«

»Kaj vlečeva potem to ropotijo s sabo, ali ne boš slikal danes?«

»Bom — čreznje.«

In ni se mi dal preprostiti. Postrgal je drhteči, plahi sen s platna in slikal črezenj kozolec.

»Vidiš, dragi moj, to je bilo zame, študija, to ni za ljudi. Ako naroči kdo pri meni portret po fotografiji, pove mi vedno svoj okus, in jaz vem, kako moram delati, ne eksperimentiram — čemu? Odgovarjaj zahtevam! In gospod komisar Počepin ne mara, da bi se mu poznale koze na licih — zakaj bi mu naredil koze na lica? . . . Samega sebe te je sram, toda — živeti moraš . . . Sicer pa, ko ti je izpred oči . . . Bog ne daj, da bi dobil tako delo še kdaj pred oči . . .

A drhteči, plahi sen je postrgal s platna.

»Ni še, ni še — ti ne veš, česa nedostaje, jaz tudi ne, a poglej naravo in poglej sem — ni!«

Videl sem v Gričarju veliko hrepenenje po poglobljenju v naravo, v našo rodno, domačo zemljo in vedno nezadovoljstvo s samim seboj in svojim delom.

In včasih, kadar ni zaspal (bil je še večji zaspanec nego jaz), je šel z nama batjuška Drožina.

»Glej, batjuška (tudi on je rekel meni batjuška, še večkrat nego jaz njemu), prvo poletje, da ne kmetim, in vendar, zdaj si ne želim nikamor.«

Kakor v Gričarju tako je gorelo v Drožini hrepenenje po naravi, po priprostosti in svobodi, ki jo najdeš v njej. Samo, da so bili njemu tudi ljudje, živeči z naravo, del nje same. To je bil njegov milieu, priprosti narod, trudeč se na polju, zvečer doma na tnalu modrujoč, veseleč se v nedeljo pri vinu, ljubeč, snubeč in pirujoč narod. Ta nagib, ta ljubezen do nekompliciranih bitij ga je gnal vsako leto ven, na Gorenjsko ali na Vipavsko, kjer je živel popolnoma kmet med kmeti — pod brki komaj viden smehlaj mestnega človeka. In v Ljubljani so mu nadomestovali kmete črevljarji in delavci, stanujoči v cukrarni; ž njimi je lahko kvartal, kregal se in moževal ure in ure. Uprka-poet!

In kadar smo hodili takole sami po polju, nas je večkrat obšlo vse tri. Prišlo je z mrakovi, ko se raztegne ravan v brezkončnost. In modrovali smo. Ah, in turobna je bila ta naša filozofija, tako je bila žalostna in temna, da je Gričar končal:

»Glej — zelena trava pad solncem in na sredi te trave rudeča cvetka, to je več vredno nego vsa filozofija!«

Komisar Počepin pa se je režal iz pozlačenega okvirja; in imeli smo vsak svojega Počepina.

A tam pri taroku in čaju, tam smo bili dečki!

Kako ne! Tam je bilo stališče in smotrišče premaknjeno. Bili smo vsi mladi in če ne slavní, vsaj nadobudni ljudje, naša imena niso bila po domovini več prazen zvok. Gričar je razstavljal svoje slike po ljubljanskih izložbah — strela, včasí se je primerilo, da mu ni bilo treba platna domov nositi — in tisti so hvalili njegov krepki kolorit in široke, drzne, a varne poteze njegovega kista. Drožina je prodajal baš tiste dni rokopis svojih pesmi. Bil je pri uglednem založniku Gregorinu. Gregorin je bil jako prijazen ž njim, a ne ravno preveč. Videlo se je takoj, da Drožina tu nima mnogo pričakovati:

»Moderne nepravilnosti« in »kriva, povsem, povsem zavržena pota, »dekadenca«, tako je mrmral napol zase.

Ne, Drožina ni imel mnogo upati od Gregorina, toda kaj, saj imamo še drugih založnikov, hvala Bogu! Z eno besedo, bili smo vsi nadobudni ljudje (tudi jaz sem že nekaj v dežel poslal, in kritiki so dejali, da ni baš preslabo), in — sedeli smo pri kvartah in čaju.

»Ti, pozabil sem povedati: Radlin je v Ljubljani — vprašal je po tvojem naslovu.«

»Radlin? Kaj pa ta tod slepomiši? — Hop — to je moje — jaz sem dal šestnajst.«

Drožina je vrgel pikovo damo in se ozrl počasi po soigralcih to smo bili Gričar, Drožina sam, hčerin mož Bernot in jaz; mati je sedela malo proč od mize s čemernim obrazom, a to ni bilo od slabe volje, ampak iz navade.

»Batjuška, nesreča te išče, nič ne bo — glej Drenovca!« Pikovemu kralju smo rekli »Drenovec«, ker sta imela oba enako lesene obraze.

»A mali Jakec je jačji od »Drenovca!« je pristavil ljubeznivo Bernot in položil počasi pagata.

Jaz sem se zagledal v škisa in izbleknil:

»Kako lepo prečo ima škis! Ko kak frizêr!«

»O saj je frizêr, moj mond je bil že namazan in je čakal, kdaj ga obrijel!« Vsi smo se zasmejali, ker sem se tako nevedoma izdal, a škisa se je prijel tisto minuto pridevek »frizêr«.

Bernotka je prinesla čaj.

»Pa ne, da bi prišel navsezadnje res »Radlin!« sem se spomnil.

»Prejkone, meni se že tako zdi.«

»Škoda, jaz sem nocoj tako dobre volje. Za Radlinom pa pride sv. Poezija k nam.«

»No,« se je zasmejala Bernotka, »saj to je pravi predmet za vas umetnike. Tu sicer ne bi nihče vedel, da sede tako slavni ljudje okoli mize — sami umetniki, o idealih se ne zve mnogo iz vaših pogovorov. — Izvolite, gospod Gričar, kar po domače . . .«

In bilo nam je domače in prijetno. Tu ni bilo komplimentov niti topljenja v omlednih čuvstvih, tu ni bilo pogovorov o estetiki — tu so bile karte, čaj, šale in prijazni obrazi. Mati ni čitala še niti vrstice od nas nobenega in Bernot z ženo je bil dovolj inteligenten, da je užival zase, kakor smo delali mi zase. Kadar smo zinili kako o poeziji, je bilo za šalo in radi dovtipov.

»No, no, Tonček, saj se nisi ti — muca se jel!« je tolažila Bernotka Tončka, ki se je prekopicnil s svojega stolčka in tulil na vse pretege.

»Na, Tonček, pojdi sem!« ga je zvabil Gričar na kolena. »Nič ne jokaj, glej, jaz sem padel dopoldan z našega hodnika na glavo, pa se nisem jokal!«

»S hodnika?« se je začudil mali.

»Da, z našega, vidiš, tam, kako je visokol!« ga je dvignil proti oknu.

In mali se je utešil in gledal črnega bradača, ki je padel tako globoko, pa se ni jokal.

»Poglej, Bernot« — žena ga je zvala vedno Bernot — »kak papa bi bil gospod Gričar!«

»To pa to,« je menil Gričar in spustil malega na tla, ker mu je preneusmiljeno mikastil brado z debelimi prstki ter mu jo vso natrosil s piškotovimi drobtinami.

Hej, da, bili so zlati časi: K čaju smo imeli pecivo!

In — pred hišo je pridrdral voz, pridrdral in se ustavil.

Vraga — pripeljal se je!

Imeli smo zopet karte v rokah.

Radlin je bil ves črn, eleganten, in v naglici. »Samo pogledat sem prišel!« Vendar je sedel in vzel karte; Drožina mu je odstopil svoje mesto. In cigar je ponujal okoli mize.

»Saj se imate kakor v nebeški gloriji — jaz pa životarim tam v zapuščeni Istri, sam zase, brez vsake primerne družbe — saj si

lahko misliš — no, vsaj časa imam dovolj, saj veš, nekoliko idealov sem vzel s seboj . . .«

»Aha — sedaj se prične!« smo si mislili menda vsi, kajti ne-hote so se nam srečale oči. Pa naj bo!

»Gotovo pridno pesmi kujete, gospod Rádlin, v samoti,« je vprašal Bernot.

Radlinu se je zasvetil obraz.

»E — tako, tako, bolj po malem, gospod . . . Bernot, kaj ne? . . . Veš — (vedno se je obračal proti meni ali proti Drožini), zdaj delam epos, »Desetega brata« imam v roki, ali se ti ne zdi pri-merna snov?«

»O da — Jurčič je imel okus pri izbiranju snovi!« Gričar je bil zloben, če je bilo treba, a Radlin je mogoče preslišal, ali ni razumel, ali vrag vedi.

»Deset spevov bo — tri imam že — prav vesel sem jih, škoda, da jih nimam pri sebi . . .«

Oddahnili smo se; batjuška je pogledal hvaležno Radlina, češ, saj si vendarle dečko . . .

»Glej, čakaj!« — karte je bil položil na mizo in že je imel papir v roki.

»Kdo je vrgel kralja? — Čakaj, strela, da doigramo!«

»Aha! — boste videli, veste, gospa, prej, v gostilni sem naredil, pri »Kitajcu«, ali poznaš?«

»Jaz sem dejal njegovo vprašanje pod ušesa in se vtapljal ob-upno v karte.

»Kaj pa ti, Drožina? Gregorin mi je pravil, da si bil pri njem. Veš — moje pesmi so sprejete; za Božič izidejo.«

»Priporočam se ti za en iztisk!« je odgovoril Drožina.

»To se razume, kakopa! Ti se mu nisi morda nič kaj preveč prikupil . . .« Videlo se je, da pozna dobro Gregorinovo mnenje o Drožini in da bi mu ne bilo neljubo, če bi mogel takole po ovinkih kaj iz sebe spraviti.

»Sploh pa veš, Radlin, mi je Gregorinova sodba pravzaprav jako brezpomembna — žal mi je, da sem šel k njemu — mi smo drugi ljudje; veš, najbolje izhajamo drug z drugim, če se gledamo od daleč . . .« Govoril je naglo, in videlo se je, da ni povedal vsega. No, umolknil je in se obrnil z nasmehom proti meni:

»Veš, batjuška, ko sva tako sedela, sem ga vprašal, kaj zdaj on kaj dela, pa je rekel: »Ah — jaz se sam s poezijo ne pečam

več!« Veš, tam sem hotel praščiti v smeh. To je pravi izraz: ti ljudje se s poezijo pečajo!»

Naglo sem mešal karte, a Radlin se ni dal premotiti, prehitel me je, v kapi mu je! In čital nam je romanco, nastalo popoldne ob dveh petinštirideset minut pri »Kitajcu«, dolgo, polno vzdihov in z vedno se ponavljajočim refrenom

»Ana, Ana, Ana,
med menoj in teboj je nirvana!«

Čital je patetično, »Ana, Ana, Ana« je izgovarjal z neko živalsko hlastnostjo, ki se mi je gabila.

Batjuška mi je ves čas namigaval.

Ko je končal, je vprašal Gričar s povsem nedolžnim obrazom:

»Pa naredite takih kaj dosti, gospod Radlin?«

»Prejle, v gostilni, kar prišlo mi je!«

»Da, da, gospod Kuzma!« je opomnil Bernot.

Batjuška mi je namigaval.

Gričar je vzbočil še više svoje goste, črne obrvi:

»Jaz sem poznal v Zagrebu pesnika z dolgimi lasmi, z bledim obrazom; vedno se mu je mudilo. Vendar se je ustavil, če me je srečal: »E, vidiš — baš sam bacio na pápir . . .« in že mi je čital pesem, prečitavši jo, je zopet oddivjal, kajti vedno se mu je mudilo. In za teden, dva — »O Gričar, servus, evo, baš sam bacio na pápir« in že mi jo je čital — isto, ki jo je bacio na papir pred tednom... Kaj si že hotel prej povedati?« Saj sem rekel, Gričar je bil zloben, kadar je bilo treba.

Radlinu se je mudilo, Radlin se je poslovil.

»Ljudje božji, zdaj poslušajte!« Drožina se je tleskal z rokami po kolenih, »najlepše je zdaj tole: to pesem mi je čital Radlinov brat za svojo!«

In ves večer je švigal nad našo mizo refren:

Ana, Ana, Ana,
med menoj in teboj je nirvana!

In razšli smo se s pozdravom »Ana . . .«

A moje srce je žalostno od onega večera, in noč in dan me muči to za slovensko literarno zgodovino prevažno vprašanje, čigava je ta Ana, kdo je nje stvarnik, Radlin starejši ali Radlin mlajši? Odgovora še nisem našel in preganja me zavest, da ostane ta zagonetka nerešena za vedno, in za vedno ostane v naši slovstveni zgodovini zevajoča, nezamašljiva vrzel, pred katero bodo stali sklenjenih rok in z obupom v očeh učenjaki bodočih dni . . .

